

*mgr Anna Grądziel*¹

Wydział Finansów
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Ujawnianie kapitału intelektualnego wyzwaniem informacyjnej funkcji rachunkowości w dobie gospodarki opartej na wiedzy

WPROWADZENIE

Pojęcie kapitału intelektualnego zaczęło funkcjonować w naukach o zarządzaniu od lat 60. XX wieku. Prawdopodobnie po raz pierwszy terminu „kapitał intelektualny” użyto w 1958 r. w kontekście wysokich notowań spółek informatycznych wynikających z, jak to określono, „ bonusu intelektualnego” wiążącego się z tym typem spółek [Pietruszka-Ortyl, 2007, s. 73]. W latach 80. XX wieku Walter Wriston, prezes amerykańskiego banku Citicorp, zauważył istniejącą lukę w raportowaniu o kapitale intelektualnym, stwierdzając, że jego bank oraz inne przedsiębiorstwa dysponują kapitałem intelektualnym tworzącym wartość tych organizacji, a nie mierzonym przez księgowość [Stewart, 2001, s. 74]. Powoli zaczęto zdawać sobie sprawę, że aktywa niematerialne przedsiębiorstwa są bardzo często kluczowym czynnikiem konkurencyjności tworzącym wartość firmy.

W literaturze przedmiotu stosowanych jest zamiennie kilka terminów określających kapitał intelektualny, tzn.: „aktywa intelektualne”, „aktywa niematerialne”, „wartości niewymierne”. Warto podkreślić, że nie należy utożsamiać pojęcia „kapitału intelektualnego” z definicją wartości niematerialnych i prawnych zawartą w ustawie o rachunkowości [Ustawa, 1994]. Zgodnie z definicją ustawową wartości niematerialne i prawne to nabyte przez jednostkę, zaliczane do aktywów trwałych, prawa majątkowe nadające się do gospodarczego wykorzystania, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, przeznaczone do używania na potrzeby jednostki, a w szczególności: autorskie prawa majątkowe, prawa pokrewne, licencje, koncesje, prawa do wynalazków, patentów, znaków towarowych, wzorów użytkowych oraz zdobniczych, know-how, a także nabyta wartość firmy oraz koszty zakończonych prac rozwojowych.

¹ Adres korespondencyjny: Wydział Finansów, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków, e-mail: gradzielanna@wp.pl.

Warto zauważyć, że rozumienie pojęcia „kapitału intelektualnego” w naukach o zarządzaniu jest znacznie szersze niż w rachunkowości, w szczególności dopuszczalne jest stosowanie zamiennie pojęć „kapitał intelektualny” i aktywa intelektualne. Natomiast zgodnie z paradygmatem rachunkowości, kapitał intelektualny należałoby rozumieć jako źródło finansowania aktywów intelektualnych. Aktywa intelektualne znalazłyby swoje odzwierciedlenie po stronie pasywów w kapitale intelektualnym. Są to tzw. aktywa ukryte, których zgodnie z obowiązującym prawem bilansowym nie wykazuje się w bilansie przedsiębiorstwa.

Rachunkowość finansowa aktywów kompetencyjnych i kapitału intelektualnego to nowatorska koncepcja kształtująca nowy paradygmat rachunkowości. Przedmiotem rachunkowości aktywów kompetencyjnych i kapitału intelektualnego jest ujmowanie, grupowanie, prezentowanie i interpretowanie wyrażonych w pieniądzu i bilansujących się ogólnych i szczególnych danych liczbowych o zasobach ekonomicznych wiedzy, ich tworzeniu i gospodarczym wykorzystaniu [Niemczyk, 2011, s. 40]. Fundamentalnym założeniem rachunkowości aktywów kompetencyjnych jest przypisanie istotnej roli w przedsiębiorstwie wykwalifikowanym pracownikom, którzy reprezentują dwa zasoby ekonomiczne, czyli wiedzę i pracę. Dostarczenie obiektywnych, standaryzowanych i weryfikowalnych informacji o aktywach kompetencyjnych, zarówno dla wewnętrznych, jak i zewnętrznych interesariuszy przedsiębiorstwa, jest wyzwaniem rachunkowości finansowej.

W doktrynie nauk ekonomicznych dominuje przekonanie, że w obecnych czasach zachodzi kolejna rewolucja w dziejach ludzkości, po rewolucji agrarnej i rewolucji przemysłowej następuje era informacji i wiedzy. Podstawowymi czynnikami tworzącymi wartość są dzisiaj produktywność i innowacje, które są zastosowaniem wiedzy. Peter Drucker [Drucker, 1999, s. 11] zauważa, że w społeczeństwie wiedzy wiodącymi grupami będą wykwalifikowani pracownicy, to jest wykształceni praktycy, którzy będą potrafili wykorzystać wiedzę do celów produkcji. W XXI wieku lokomotywą rozwoju i postępu cywilizacyjnego będą sektory gospodarki oparte na wiedzy. Gospodarka oparta na wiedzy wymaga nowego spojrzenia oraz dostosowania do jej specyfiki rozwiązań wypracowanych w dziedzinie zarządzania, rachunkowości i finansów. W gospodarce opartej na wiedzy jawną i usystematyzowaną rolę pełni wytwarzanie, dystrybucja, nabywanie i wykorzystanie wiedzy, a kluczową czynnością jest uczenie się oraz zarządzanie wiedzą [Niemczyk, 2013, s. 25].

W społeczeństwie informacyjnym (postindustrialnym) wiedza i informacje mają wartość ekonomiczną pomimo niematerialnej postaci. Ujawnianie i raportowanie o kapitale intelektualnym jest wyzwaniem informacyjnej funkcji współczesnej rachunkowości finansowej. Celem artykułu jest przedstawienie koncepcji kapitału intelektualnego ze szczególnym uwzględnieniem potrzeby jego ujawniania dla zapewnienia pełnego odzwierciedlenia wartości i potencjału rozwojowego przedsiębiorstwa.

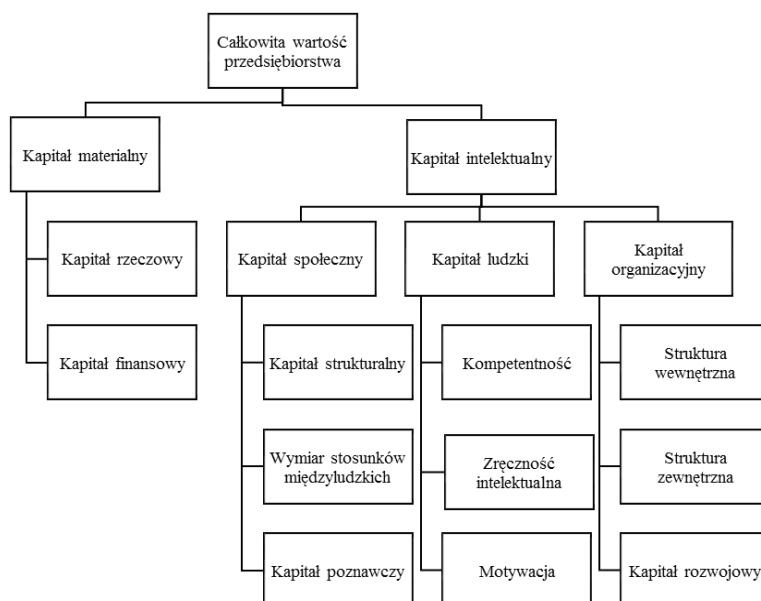
ISTOTA POJĘCIA I ZARZĄDZANIA KAPITAŁEM INTELEKTUALNYM

W literaturze przedmiotu występują różne definicje kapitału intelektualnego. Według Leifa Edvinssona na kapitał intelektualny składają się posiadana wiedza, doświadczenie, technologia organizacyjna, stosunki z klientami i umiejętności zawodowe, które zapewniają przedsiębiorstwu przewagę konkurencyjną na rynku. W obrębie kapitału intelektualnego wyróżnić można kapitał strukturalny (kapitał organizacyjny, kapitał kliencki) oraz kapitał ludzki [Edvinsson, 2001, s. 16]. Thomas Stewart definiuje kapitał intelektualny jako materiał intelektualny: wiedzę, informacje, własność intelektualną i doświadczenie, które mogą być wykorzystane do tworzenia bogactwa. Całościowa wiedza, na którą składają się patenty, procesy, umiejętności menedżerów, technologia, informacja o konsumentach i dostawcach oraz doświadczenie to suma wszystkich wiedzy, którą posiada każda jednostka w organizacji, która daje firmie przewagę konkurencyjną na rynku [Stewart, 2002, s. 58]. Johan Roos proponuje zdefiniować kapitał intelektualny jako sumę kapitału ludzkiego oraz kapitału strukturalnego, przy czym przez kapitał ludzki należy rozumieć „aktywa myślące”, czyli wszelkie kompetencje oraz wiedzę pracowników, a przez kapitał strukturalny należy rozumieć tzw. aktywa niemające obejmujące m.in. wszelkie powiązania jednostki z otoczeniem, jej strukturę wewnętrzną oraz kulturę organizacyjną [Roos, 1997]. Ciekawe spojrzenie na pojęcie kapitału intelektualnego prezentuje Karl-Erik Sveiby, który traktuje „kapitał intelektualny” i „zarządzanie wiedzą” jako pojęcia bliźniacze – dwie gałęzie tego samego drzewa [Sveiby, 1998]. Podkreśla, że z pojęciem kapitału intelektualnego wiąże się pewna statyczność wymagająca użycia czasownika dla określenia działań podejmowanych w obrębie kapitału intelektualnego, a pojęcie „zarządzania wiedzą” samo w sobie jest pojęciem aktywnym, które oznacza sztukę tworzenia wartości z aktywów niematerialnych.

Kapitał intelektualny wyłonił się w praktyce zarządzania jako najważniejszy czynnik generujący przewagę konkurencyjną przedsiębiorstwa, strategiczny dla rozwoju przedsiębiorstwa rodzaj kapitału, nieposiadający żadnego innego substytutu. Efektywne zarządzanie kapitałem intelektualnym pozwala wykorzystać prawo rosnących przychodów. Wiedza jako specyficzny czynnik produkcji nie poddaje się działaniu prawa malejących przychodów, ponieważ wiedza jest: kosztowna na etapie tworzenia, ale tania w fazie wykorzystania, jej zasoby są nieograniczone, jest nośnikiem zespolenia przedsiębiorstwa i klientów, zapewnia ciągłą odnowę przedsiębiorstwa [Bratnicki, 2001, s. 12].

Chociaż pomiar kapitału intelektualnego i jego kwantyfikacja ciągle stanowią wyzwanie zarówno dla teoretyków, jak i praktyków, to w literaturze przedmiotu podkreśla się, że kapitałem intelektualnym przede wszystkim należy zarządzać [Koenig, 2000], mierzenie kapitału intelektualnego – skądinąd bardzo istotne – pełni niejako służebną rolę wobec efektywnego zarządzania kapitałem intelektualnym. Ujawnienie i docenienie jego wkładu w generowanie wartości przedsię-

biorstwa spowodowało sytuację, w której kadra zarządzająca jednocześnie trzyma w domku z kart (zarządzanie przedsiębiorstwem w burzliwym otoczeniu) motyla (kapitał intelektualny) oraz słonia (kapitał rzeczowy) [Bratnicki, 2001, s. 13]. Warto zauważyć, że w niektórych branżach (przykładowo można wymienić branżę firm doradczych, informatycznych) motyl niejednokrotnie przewyższa rozmiarem słonia.

Rysunek 1. Drzewo wartości przedsiębiorstwa

Źródło: [Bratnicki, Strużyna, Dyduch, 2001, s. 14].

Kluczowa w obszarze badań nad kapitałem intelektualnym jest spójność poglądów co do jego istoty. Choć występują różnice definicyjne oraz różne sposoby identyfikacji i pomiaru kapitału intelektualnego, to w kwestii kluczowej, czyli zdolności kapitału intelektualnego do kreowania wartości przedsiębiorstwa, występuje zgodność poglądów zarówno w środowisku naukowym, jak i środowisku praktyków zarządzających wartością przedsiębiorstw. Wydaje się, że w kwestiach definicyjnych, co do zasady również wypracowano pewien kompromis. Trafną definicję obrazującą zakres kapitału intelektualnego na tle całkowitej wartości przedsiębiorstwa przedstawia koncepcja drzewa wartości przedsiębiorstwa.

Uwzględniając różnorodność i niejednorodność poszczególnych składników kapitału intelektualnego należy wypracować miary i wskaźniki, które pozwoliłyby na wiarygodne odzwierciedlenie wartości tych składników w tradycyjnym systemie rachunkowości. Proces zarządzania kapitałem intelektualnym obejmuje

identyfikację i kategoryzację kapitału intelektualnego, jego pomiar oraz prezentowanie interesariuszom. Celem zarządzania kapitałem intelektualnym jest jego odpowiednie wykorzystanie i rozwijanie dla osiągnięcia celów strategicznych firmy [Kasiewicz, 2006, s. 79].

RACHUNKOWOŚĆ FINANSOWA JAKO ŹRÓDŁO INFORMACJI DLA ZARZĄDZANIA KAPITAŁEM INTELEKTUALNYM

Rachunkowość jest uniwersalnym i elastycznym systemem informacyjno-kontrolnym odzwierciedlającym dokonania i potencjał gospodarczy jednostek [Micherda, 2005, s. 13]. Rachunkowość jest traktowana jako teoria i system pomiaru wartości ekonomicznej pomnażanej w procesie gospodarowania [Dobija, 1997, s. 15]. Rachunkowość poprzez pełnione funkcje, w szczególności funkcję informacyjną i stymulacyjną, współuczestniczy w procesie zarządzania dostarczając wiarygodnych informacji umożliwiających podejmowanie decyzji różnym grupom interesariuszy. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że w celu rzetelnego rozrachunku jednostki z otoczeniem należy uwzględnić wszystkie informacje wpływające na wartość przedsiębiorstwa, co oznacza potrzebę uwzględnienia szerszej informacji o kapitale ludzkim jako najważniejszym spośród aktywów firmy [Micherda, 2005, s. 12].

Chociaż informacja dotycząca kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa nie jest wystandaryzowana ogólnie obowiązującymi normami, a jej ujawnienie nie jest obligatoryjne, to przedsiębiorstwa coraz częściej uświadamiają sobie potencjalne korzyści płynące z ujawnienia tych informacji i przygotowują różne rodzaje raportów dotyczące kapitału intelektualnego [*Intellectual...*, 2014]. Dość powszechnie przyjmuje się, chociaż należy podkreślić, że jest to pewne uproszczenie, iż wartość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa odzwierciedla różnica pomiędzy wartością rynkową a wartością księgową tego przedsiębiorstwa [Niemczyk, 2013, s. 19]. Dla spółek publicznych za wartość rynkową należy przyjąć giełdową kapitalizację spółki, czyli iloczyn ilości wyemitowanych akcji spółki oraz ich kursu, a wartość księgową to wartość aktywów netto spółki, która wartościowo odpowiada ich kapitałom własnym. Powszechnie stosowanym przez rynki kapitałowe wskaźnikiem odzwierciedlającym kapitał intelektualny spółki jest bardzo prosty wskaźnik opierający się na relacji wartości rynkowej firmy (*MV – market value*) do jej wartości księgowej (*BV – book value*).

W celu zidentyfikowania kapitału intelektualnego wśród polskich firm przeanalizowano spółki wchodzące w skład indeksu WIG20 (20 największych i najbardziej płynnych spółek na GPW w Warszawie) pod kątem występowania w nich kapitału intelektualnego posługując się wskaźnikiem *MV/BV*. Za wartość rynkową (*MV*) przyjęto liczbę akcji danej spółki na 31.12.2013 r. pomnożoną przez kurs akcji z ostatniego dnia notowań w 2013 r., tj. 30.12.2013 roku. Natomiast

wartość księgową (BV) odpowiada wartościowo kapitałom własnym danej spółki na 31.12.2013 roku.

Przeanalizowano 19 spółek wchodzących w skład indeksu WIG20. Jedna spółka wchodząca w skład WIG20 (Kernel Holding SA) została wykluczona z analizy, ponieważ w odróżnieniu od pozostałych, spółka ta sporządza sprawozdanie finansowe na inny dzień bilansowy niż dzień kończący rok kalendarzowy i włączenie tej spółki do analizy uniemożliwiłoby porównywalność wyników badania. Wyniki przeprowadzonych badań przedstawiono w tabeli 1.

Z przedstawionych danych wynika, że w znakomitej większości spółek wartość rynkowa (MV) przewyższa wartość księgową (BV). Chociaż utożsamienie kapitału intelektualnego z nadwyżką wartości rynkowej nad wartością księgową jest bardzo dużym uproszczeniem, a przez niektórych badaczy [Niemczyk, 2013, s. 19] wprost uznane za nadużycie, to z pewnością dobitnie obrazuje, że akcjonariusze widzą w danej spółce coś ponad to, co wynika ze sprawozdania finansowego w obecnym kształcie pozbawionym informacji o kapitale intelektualnym i są skłonni za to zapłacić.

Tabela 1. Relacja wartości rynkowej do wartości księgowej dla spółek WIG20 (dane w tys. zł na dzień 31.12.2013 r.)

Nazwa spółki	MV	BV	MV/BV
Eurocash SA	6 601 614	447 000	14,77
Synthos SA	7 238 178	535 207	13,52
LPP SA	16 480 107	1 444 055	11,41
PZU SA	38 767 865	12 259 761	3,16
Bank Zachodni WBK SA	36 258 076	13 584 432	2,67
Alior Bank SA	5 180 104	2 174 927	2,38
mBank SA	21 087 007	9 573 220	2,20
Bank Pekao SA	47 113 371	22 848 703	2,06
PKO BP SA	49 275 000	25 111 242	1,96
Lubelski Węgiel "Bogdanka" SA	4 278 910	2 436 170	1,76
PGNIG SA	30 385 000	22 969 000	1,32
Orange Polska SA	12 857 600	12 394 000	1,04
PGE SA	30 439 706	29 985 716	1,02
KGHM Polska Miedź SA	23 600 000	23 298 000	1,01
JSW SA	6 238 078	7 491 457	0,83
Asseco Poland SA	3 815 524	4 900 200	0,78
PKN Orlen SA	17 536 072	23 135 000	0,76
Grupa Lotos SA	4 604 011	7 135 595	0,65
TAURON Polska Energia SA	7 658 641	19 443 162	0,39

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek WIG20 za rok obrotowy zakończony 31.12.2013 r. (strony internetowe poszczególnych spółek, zakładki: relacje inwestorskie) oraz archiwalne notowania giełdowe (http://www.gpw.pl/notowania_archiwalne?type=10&date=2014-03-31&show.x=27&show.y=12).

Głównym argumentem przemawiającym na niekorzyść tego wskaźnika do oceny poziomu kapitału intelektualnego jest jego podatność na wahania kursu akcji, na które wpływ ma nie tylko sytuacja finansowa danej spółki. Z drugiej strony jest to wskaźnik, który można w prosty sposób obliczyć z uwagi na stosunkowo łatwą dostępność potrzebnych danych. Z analizy relacji wartości rynkowej do wartości księgowej można łatwo zauważyć, że występuje pewna prawidłowość w wysokości tego stosunku. Jest on wyższy w spółkach, w których zgodnie z oczekiwaniem aktywa niematerialne będą miały kluczowe znaczenie dla danej działalności, a zdecydowanie niższy w branżach nastawionych na wykorzystywanie aktywów materialnych do prowadzonej działalności.

Kapitał intelektualny jest z jednej strony bardzo istotnym czynnikiem rozwoju przedsiębiorstwa, z drugiej zaś strony jest pojęciem bardzo ulotnym. W literaturze przedmiotu już od ponad dekady toczy się dyskusja nad zasadnością włączenia informacji o kapitale intelektualnym do sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa albo raportowania w inny sposób o tym ważnym atrybucie firmy, często bardzo istotnym z punktu widzenia interesariuszy. Trzeba podkreślić, że relewantność i wystarczalność informacyjna tradycyjnej rachunkowości finansowej w ostatnim czasie jest coraz bardziej ograniczona i traci na znaczeniu [Mierzejewska, 2009].

Analizując zakres ujawnień kapitału intelektualnego od strony rachunkowości i sprawozdawczości warto na wstępie zastanowić się nad pojęciem dodatkowej wartości firmy. Zgodnie z art. 33 ust. 4 ustawy o rachunkowości wartość firmy stanowi różnicę między ceną nabycia jednostki lub jej zorganizowanej części a niższą od niej wartością godziwą aktywów netto. Zgodnie z par. 52 MSSF 3 połączenia jednostek gospodarczych [Rozporządzenie..., 2008] wartość firmy nabytej w transakcji połączenia jednostek gospodarczych odpowiada zapłacie dokonanej przez stronę przejmującą w zamian za oczekiwane przyszłe korzyści ekonomiczne z aktywów, które nie mogą być pojedynczo zidentyfikowane oraz odrębnie ujęte.

Wartość firmy (*goodwill value*) została zdefiniowana przez Roberta Pattersona [Patterson, 2002, s. 479] jako nadwyżka ceny nabycia przedsiębiorstwa nad udziałem w wartości godziwej aktywów i zobowiązań, nabywcy na dzień przeprowadzenia transakcji. Według André Helina [Helin, 2010, s. 145] wartość firmy to nadwyżka wartości firmy jako całości nad wartością jej aktywów, którą to nadwyżkę tworzą m.in. posiadane patenty, koncesje, licencje, know-how, zawarte kontrakty. Na podstawie przytoczonych definicji można stwierdzić, że wartość przedsiębiorstwa o zapewnionej kontynuacji działalności jest większa od sumy wartości netto jego aktywów. Inaczej mówiąc – „całość jest warta więcej niż suma składających się na nią części” [Helin, 2010, s. 146].

Wartość godziwa aktywów i pasywów spółki przejmowanej powinna odzwierciedlać wartość jej majątku. Cena przejęcia to natomiast odpowiednik ceny, którą spółka przejmująca jako „kupujący” płaci za ten majątek „sprzedawcom”,

czyli wspólnikom spółki przejmowanej. Mając na uwadze, że częstokroć wartość godziwa aktywów i pasywów spółki przejmowanej oraz cena przejścia nie są sobie równe, konieczne stało się wyodrębnienie wartości firmy, która powoduje, iż jednostka przejmująca jest gotowa zapłacić więcej lub mniej za aktywa i pasywa spółki przejmowanej [Koralewski, 2009, s. 218].

Wartość firmy wykazuje się w aktywach spółki przejmującej bądź spółki nowo zawiązanej w pozycji wartości niematerialne i prawne jako wartość firmy. Wartość firmy stanowi pozycję rezydualną obrazującą przyszłe oczekiwane korzyści ekonomiczne z aktywów, których nie da się indywidualnie zidentyfikować i ująć [Helin, 2010, s. 146].

Mówi się o oczekiwanych korzyściach synergetycznych, które powstają w wyniku zintegrowania działalności dwóch przedsiębiorstw, na skutek czego powstaje dodatkowa wartość, która nie powstałaby, gdyby spółki zachowały odrębność [Grabiński, 2003, s. 180].

Kluczowy w kontekście rozważanych kwestii związanych z raportowaniem kapitału intelektualnego jest moment ujmowania wartości firmy. Chociaż wartość firmy istnieje przed transakcją połączenia, to można ją ująć w księgach rachunkowych spółki dopiero w wyniku rozliczenia transakcji połączenia. Dodatnia wartość firmy jest w istocie konglomeratem różnorodnych składników o charakterze niematerialnym, który nie został poddany szczegółowej analizie oraz rozłącznemu ujęciu w księgach ze względu na brak ogólnie znanych i akceptowanych standardów ewidencyjnych [Niemczyk, 2013, s. 32]. Skoro ujęcie zbiorczej kategorii niematerialnych składników majątku w postaci wartości firmy jest możliwe w wyniku transakcji połączenia to pojawia się pytanie, dlaczego nie wymaga się wcześniejszego ujmowania aktywów odzwierciedlających tę wartość. Istotnym, ale nie do końca przekonującym argumentem jest przypisanie wartości firmy jako efektu synergii osiągniętej w wyniku połączenia. Wydaje się, że w odniesieniu do pewnych składników aktywów jest to niewątpliwie stwierdzenie prawdziwe, ale równocześnie sam efekt synergii jest niewystarczający dla wyjaśnienia wszystkich sytuacji.

Lesław Niemczyk zwraca uwagę, że w gospodarce opartej na wiedzy brak ujmowania tego rodzaju aktywów nie pozwala na zachowanie odpowiedniej jakości sprawozdania finansowego, której wymagają Założenia koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Warto w tym miejscu wspomnieć o podejściach do raportowania kapitału intelektualnego w innych krajach. Idea standaryzowanego raportowania kapitału intelektualnego pojawiła się chyba najwcześniej, bo już w 2005 r. w Japonii oraz w Danii.

Japońskie Ministerstwo Gospodarki, Handlu i Przemysłu opracowało wytyczne dotyczące sporządzania raportów na temat zarządzania kapitałem intelektualnym [*Guidelines...*, 2005]. Również duńskie Ministerstwo Przemysłu i Handlu przedstawiło kryteria, które powinien spełniać raport o kapitale intelektual-

nym [A Guideline..., 2000]. Warto również wspomnieć o dziesięciu zasadach ujawniania wartości niematerialnych wydanych w 2008 r. przez EFFAS (Europejską Federację Stowarzyszeń Analityków Finansowych) [Towards]. Z pewnością można stwierdzić, że zagadnienia dotyczące kapitału intelektualnego, jego identyfikacji, pomiaru oraz raportowania są coraz istotniejsze z punktu widzenia zarządzania wartością przedsiębiorstwa.

PODSUMOWANIE

Kapitał intelektualny przedsiębiorstwa, a w szczególności zarządzanie kapitałem intelektualnym to zagadnienia dynamicznie rozwijające się zarówno w obrębie nauk ekonomicznych oraz nauk o zarządzaniu jak również coraz powszechniej wykorzystywane w praktyce gospodarczej. Kapitał intelektualny jest bardzo istotnym czynnikiem generującym wartość firmy we współczesnym przedsiębiorstwie, działającym w gospodarce opartej na wiedzy. Powszechne jest przekonanie, że na cenę rynkową przedsiębiorstwa w dużej mierze mają wpływ tzw. aktywa ukryte odzwierciedlające kapitał intelektualny, zgodnie z obowiązującym prawem bilansowym niewykazywane w sprawozdaniu finansowym, ale jak najbardziej obecne w przedsiębiorstwie. Składnikom kapitału intelektualnego, przede wszystkim wiedzy organizacji i pracowników, przypisuje się zdolność do kreowania wartości przedsiębiorstwa oraz zapewniania konkurencyjności tego przedsiębiorstwa.

Identyfikacja oraz pomiar aktywów niematerialnych mogą rodzić pewne trudności i ograniczenia dla pełnego wykorzystywania tych narzędzi zarządzania w praktyce, ponieważ w literaturze przedmiotu nie ma jednoznacznego stanowiska co do metod pomiaru kapitału intelektualnego, opracowywane modele mają zarówno wady, jak i zalety.

Brak również standaryzacji odnośnie do raportowania kapitału intelektualnego ale bez wątplenia luka informacyjna w postaci braku ujawnianych informacji dotyczących aktywów niematerialnych, w tym tzw. aktywów kompetencyjnych bezpośrednio związanych z poziomem wiedzy, wykształcenia i doświadczenia pracowników jest coraz bardziej widoczna i dotkliwa dla potencjalnych użytkowników tych informacji.

Dlatego wydaje się, że ewolucja rachunkowości finansowej w kierunku znalezienia odpowiednich metod do ewidencjonowania, a następnie raportowania o kapitale intelektualnym jest przesądzona i już obecne są nowe koncepcje w tym zakresie zarówno w Polsce, jak i w innych krajach. Wiarygodna, obiektywna i rzetelna informacja o kapitale intelektualnym i aktywach kompetencyjnych byłaby z pewnością cenna z punktu widzenia zarządzających organizacją, jej właścicieli oraz interesariuszy zewnętrznych.

BIBLIOGRAFIA

- A Guideline For Intellectual Capital Statements – a Key To Knowledge Management*, 2000, http://www.juergendaum.com/articles/Danish_ICS.pdf (dostęp: 8.07.2014).
- Bratnicki M., Strużyna J., Dyduch W., 2001, *Kapitał intelektualny: odwieczne problemy a nowe propozycje metodologiczne* [w:] *Kapitał intelektualny dylematy i wyzwania*, red. A. Pocztowski, Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University, Nowy Sącz.
- Dobija M., 1997, *Rachunkowość zarządcza i controlling*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Drucker P., 1999, *Spółeczeństwo pokapitalistyczne*, PWN, Warszawa.
- Edvinsson L., 2001, *Kapitał intelektualny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Grabiński K., Grabińska B., 2003, *Rachunkowość fuzji i przejęć w Polsce*, Zeszyty Naukowe AE w Krakowie, nr 633.
- Guidelines for Disclosure of Intellectual Assets Based Management*, 2005, http://www.meti.go.jp/policy/intellectual_assets/pdf/GuidelineforIAM.pdf (dostęp: 8.07.2014).
- Helin A., 2010, *Fuzje i przejęcia spółek kapitałowych. Zagadnienia rachunkowe i podatkowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Intellectual capital statements on their way to the stock exchange. Analyzing new reporting systems*, 2006, http://pnbmap.com/files/nyheder/JIC_2006.pdf (dostęp: 6.07.2014).
- Jarugowa A., Fijałkowska J., 2002, *Rachunkowość i zarządzanie kapitałem intelektualnym. Koncepcja i praktyka*, ODDK, Gdańsk.
- Kasiewicz S., Rogowski W., 2006, *Koncepcja zarządzania kapitałem intelektualnym* [w:] S. Kasiewicz, W. Rogowski, M. Kicińska, *Kapitał intelektualny. Spojrzenie z perspektywy interesariuszy*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
- Koenig M., 2000, *The Resurgence of Intellectual Capital. The emphasis shifts from measurement to management*, Information Today, September 2000, Vol. 17, <http://www.infoday.com/it/sep00/koenig.htm> (dostęp: 24.06.2014).
- Koralewski M., 2009, *Krajowe i transgraniczne fuzje i przejęcia w prawie podatkowym i rachunkowości*, CeDeWu, Warszawa.
- Micherda B. (red.), 2005, *Podstawy rachunkowości. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mierzejewska B., 2009, *Kapitał intelektualny – jak o nim mówić interesariuszom?*, „E-mentor”, nr 2, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/29/id/638> (dostęp: 7.07.2014).
- Niemczyk L., 2013, *Rachunkowość finansowa aktywów kompetencyjnych i kapitału intelektualnego. Nowy dział rachunkowości*, Pacioli Institute, Rzeszów.
- Niemczyk L., 2011, *Rachunkowość wiedzy, suplement do podręczników pt. Rachunkowość finansowa*, wyd. dr Lesław Niemczyk, Rzeszów.
- Pietruszka-Ortyl A., 2007, *Kapitał intelektualny w organizacji* [w:] B. Mięka, A. Pietruszka-Ortyl, A. Potocki, *Podstawy zarządzania przedsiębiorstwami w gospodarce opartej na wiedzy*, Difin, Warszawa.
- Patterson R., 2002, *Kompendium terminów z zakresu rachunkowości i finansów po polsku i angielsku*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa.

- Roos J.G., Roos N.C., Dragonetti N.C., Edvinsson L., 1997, *Intellectual Capital: Navigating in the New Business Landscape*, Macmillan Press, London.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3.11.2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. Urz. UE L z 2008 r., nr 320/1).
- Stewart T.A., 2001, *The Wealth of Knowledge*. Intellectual Capital and the Twenty-First Century Organisation, Nicholas Brealey Publishing, London.
- Stewart T.A., 1997, *Intellectual Capital: The Wealth of New Organizations*, Nicholas Brealey Publishing Ltd., London.
- Sveiby K., 1998, *Intellectual Capital and Knowledge Management*, <http://www.sveiby.com/articles/IntellectualCapital.html> (dostęp: 5.06.2014).
- Towards Valuation, Measurement and Disclosure. Principles for Effective Communication of Intellectual Capital*, EFFAS Commission on Intellectual Capital.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm).

Streszczenie

W gospodarce opartej na wiedzy siłą napędową stanowi wytwarzanie, nabywanie, dystrybucja, gromadzenie oraz wykorzystywanie wiedzy. Dostęp do wiedzy oraz informacji, ich jakość oraz aktualność stają się w dobie gospodarki opartej na wiedzy jednymi z najistotniejszych czynników decydujących o konkurencyjności przedsiębiorstwa oraz mającymi zdolność do kreowania wartości tego przedsiębiorstwa.

Kapitał intelektualny jest z jednej strony bardzo istotnym czynnikiem rozwoju przedsiębiorstwa, z drugiej zaś strony jest pojęciem bardzo ulotnym. W literaturze przedmiotu już od ponad dekady toczy się dyskusja nad zasadnością włączenia informacji o kapitale intelektualnym do sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa albo raportowania w inny sposób o tym ważnym atrybucie firmy, często bardzo istotnym z punktu widzenia interesariuszy. Trzeba podkreślić, że relewantność i wystarczalność informacyjna tradycyjnej rachunkowości finansowej w ostatnim czasie jest coraz bardziej ograniczona i traci na znaczeniu. Wiarygodna, obiektywna i rzetelna informacja o kapitale intelektualnym byłaby z pewnością cenna z punktu widzenia zarządzających organizacją, jej właścicieli oraz interesariuszy zewnętrznych.

Kwantyfikacja zasobów niematerialnych jest niewątpliwie trudniejsza w porównaniu do zasobów materialnych, ale rola którą pełnią we współczesnym zarządzaniu przedsiębiorstwem działającym w gospodarce opartej na wiedzy jest coraz bardziej znacząca.

Obowiązujące prawo bilansowe nie daje podstaw do rozpoznawania i ujmowania w bilansie przedsiębiorstwa aktywów kompetencyjnych ale uniwersalne zasady rachunkowości (zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu, kompletności oraz istotności) nakazują wprowadzenie do praktyk rachunkowości finansowej i zarządczej nowych koncepcji umożliwiających dostarczanie informacji o tych składnikach majątku.

Celem artykułu jest przedstawienie istoty kapitału intelektualnego i jego znaczenia w kreowaniu wartości przedsiębiorstwa oraz istniejącego paradoksu – pominięcia przez tradycyjną rachunkowość finansową, w dobie gospodarki opartej na wiedzy ewidencji kapitału intelektualnego. Wypełnienie tej istniejącej luki w ewidencjonowaniu i raportowaniu o zasobach przedsiębiorstwa jest wyzwaniem informacyjnej funkcji rachunkowości.

Słowa kluczowe: kapitał intelektualny, ujawnianie i raportowanie o kapitale intelektualnym

Reporting on Intellectual Capital as a Challenge for Financial Accounting in the Knowledge Economy

Summary

In the past few decades, the economy has moved from a traditional economy based on natural resources, capital and labour to an economy based on knowledge. Currently, intellectual capital is a value driver and strategic asset. Knowledge is an essential tool, which allows the organisation to achieve its objectives, determines the competitiveness of the organisation and creates the company value.

Intellectual capital is a crucial factor of development of the company, on the other hand, is an “elusive” term. In the literature for more than a decade, there has been a debate on recognising intellectual capital in the financial statements of organisation or other means of presenting this attribute of the company. The information on intellectual capital is very important for different users of company information. It should be emphasized that the relevancy and sufficiency of traditional financial accounting in recent times is becoming more and more limited and loses its importance. Reliable, objective and verifiable information on the intellectual capital would be valuable to existing and potential investors, and to other external users of the information.

Quantification of intangible assets is undoubtedly more difficult compared to material resources, but the role they perform in the modern management of the company operating in the knowledge economy is becoming more significant.

In spite of the fact that the law did not require to include the information on intellectual capital to financial statements, the basic accounting principles (principle of true and fair view, completeness and materiality) present the need to modify the financial and management accounting policies by recognising and disclosing information on intellectual capital.

The article presents the concept of intellectual capital, with a particular focus on the concept of recognising and disclosing of intellectual capital. Reporting on intellectual capital is a challenge for financial accounting in the knowledge economy.

Keywords: intellectual capital, intellectual capital disclosing and reporting

JEL: M54, M20, D23, M12, D80